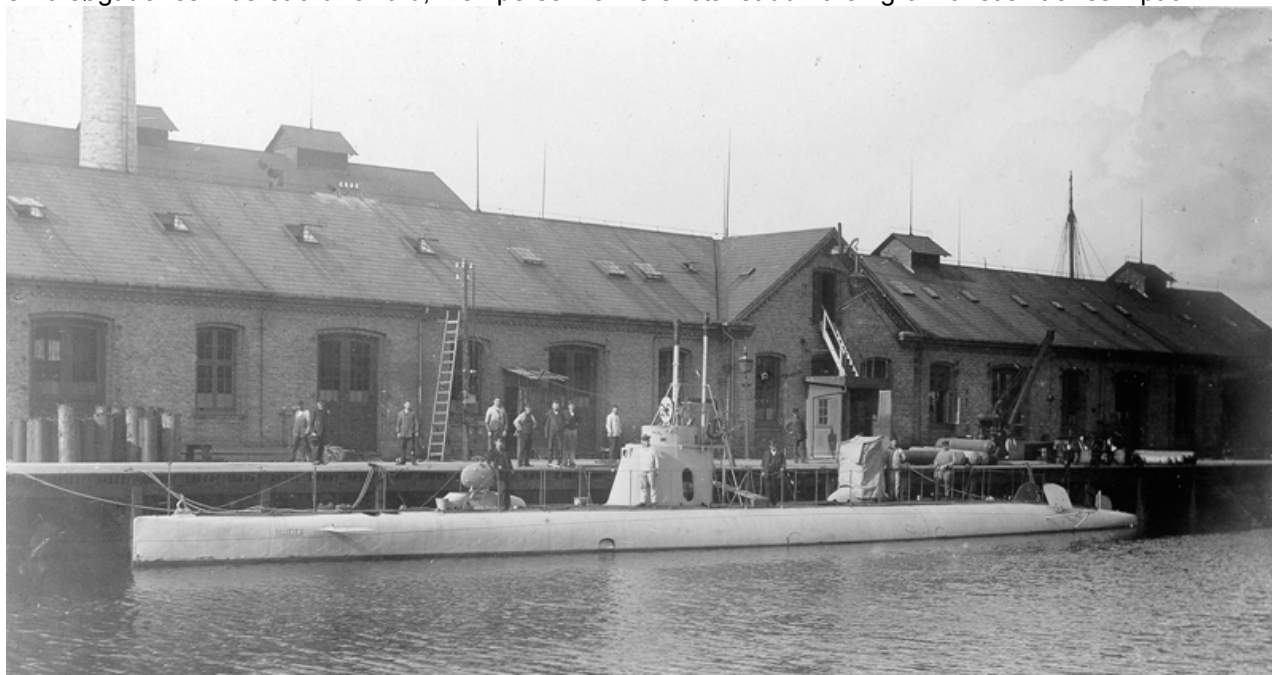

DYKKERENS FORLIS. En hidtil ukendt øjenvidneberetning

På DR's hjemmeside kan man i øjeblikket – via linket <http://www.dr.dk/p1/radioklassikeren/index.asp> - høre serien Radioklassikere. En af klassikerne har titlen "Søfolk i fortællerhjørnet", og her kan man bl.a. høre en enestående øjenvidneberetning fra ubåden *Dykkerens* forlis i 1916.

Interviewet bringes her i dets helhed. Transskriberet og kommenteret af Søren Nørby, cand. mag. Speakerens spørgsmål er skrevet i kursiv, mens N. Christian Andersens svar står i normal skrift. Interviewet er forsøgt transskriberet ord-for-ord, men personnavne er stavet ud fra en grov fonetisk transskription.

Undervandsbåden *Dykkeren* fotograferet i Sømnegraven på Holmen før Første Verdenskrig. (Orlogsmuseet).

Indledning

*Det er en udsendelse, der har et halvt århundrede på bagen. Den 8. april 1955 talte radioens Svend Alkjær sig med forhenværende maskinmester N. Christian Andersen om dengang i 1916, da undervandsbåden *Dykkeren* forliste i Øresund.*

...

Hr. Andersen. Her i denne lille firkantede papæske dér, ligger fire udmærkelsestegn. For mig at se så må de jo markere højdepunkterne i Deres tilværelse. Det må vel siges at hænge sådan sammen, ikke sandt?

Jo...

Hvis vi begynder til højre. Så har vi her mærkelig nok de italienske farver?

Det er fra jordskælvet i Messina. I 1908. Der lå vi nede ved Piræus med krydseren *Hejmdal*. Så blev vi sendt til Messina med læger, lægemidler – bedøvelsesmidler og tæpper. Og det manglede de alle sammen deroppe.

Se, nu må De ikke glemme at jordskælv i Messina er en historisk begivenhed nu. Kan De ikke sige os hvad der skete.

Jo... Der omkom så vidt jeg husker var det 222.000 mennesker. Vi var kun i land et sted. I en lille by på en 3000, tror jeg det var. Men der var kun et par hundrede tilbage. De gik og så sig forvirret omkring. Vi så nogle operationer, der blev foretaget under åben himmel. På et par bukke med en træplade over. Uden bedøvelse eller... Og lægerne gik med cigaret i munden. Det var de nød til for at stimulere det.

Men vi var kun i land en enkelt gang, fordi ruinerne blev ved med at rasle ned. Dernede. Flere gange. Vi mærkede navnlig en stor rystelse én nat. Det var som om der stod en mand og tog med en hånd i hver ende af skibet. Altså en mand – en kæmpe. Og ruskede.

I Hejmdal?

Og så kunne vi høre ruinerne rasle derinde på land.

Krydseren Hejmdal. Her fotograferet i Flådens leje. (Orlogsmuseet)

Men det ordensbånd og den sølvmedalje, som ligger der?

De fik vi et par år efter. Da blev det sendt til alle dem, der havde været med på *Hejmdal*. Vi fik det i 1911. Det er blot en erindringsmedalje.

Det er Kong Victor Emmanuel den tredje.

Ja...

Og på den anden side står der Mindemedaljen.

Ja...

Så går vi hen til den næsten - det næste lille udmærkelsestegn i den lille papæske. Og der er danske farver.

Ja.

Der står bare fortjent.

Det er Holmens Hæderstegn.

Det er Holmens Hæderstegn

Ja, det er for 25 års tjeneste. I Marinen.

Og så går vi videre. Nummer tre fra højre. Det er igen de danske farver. Og en... øh... en meget stor medalje. Og vender man den ser man, at der står "For Ædel Daad". Den har jeg aldrig set før.

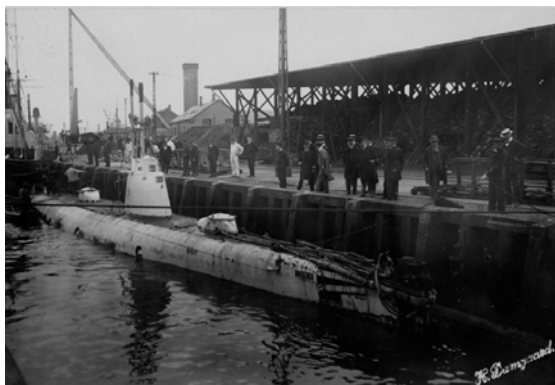
Næh, der er heller ikke så forfærdelig mange af dem.

De har fået den af kong Christian X.

Ja. Jeg tror nok, at det var nummer 37, der blev udstedt. De blev præget i hvert enkelt tilfælde. De har dem ikke på lager som andre. Så der gik jo et stykke tid før jeg fik den. Men vi var oppe – det var efter undervandsbådens undergang – altså *Dykkeren* – at jeg fik den tildelt.

Nu nævner De netop undervandsbåden Dykkeren, og det er jo den vi skal snakke lidt om. Det var Danmarks første undervandsbåd.

Ja. Den var lavet i Italien, og vi fik den i 1910. Så vidt jeg husker var det til august, den kom. [Her husker Andersen ikke helt korrekt. *Dykkeren* indgik i søværnet den 29. september 1909 og højeste kommando første gang 5. oktober 1909. SN.]

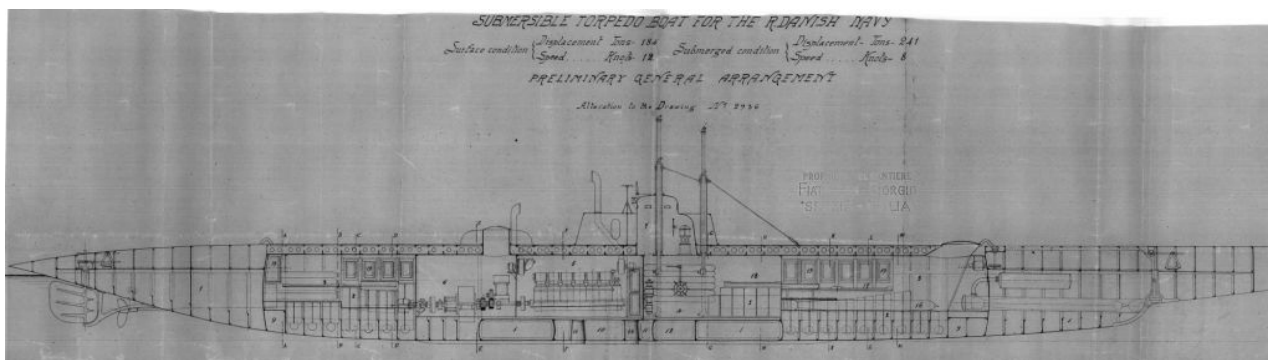
Dykkeren fotograferet ved Dokøen. Fotografiet er sandsynligvis taget ved undervandsbådens ankomst til Danmark i 1909. (Orlogsmuseet).

Hvordan så den ud?

Ja... Den så ud... som en cigar. Tilspidset i begge ender. Og så med hvælvede dæk. Men dækket deroppe det er kun til at gå på. Det var kun for at give den skibsform. For det egentlige skrog var fladt foroven – sådan omtrent. Der er tankene,

men det er en betydelig sværere plade. Så det er en tyndere plade, der laver skibsformen ovenover.

Så er den inddelt i flere vandtætte rum med vandtætte døre imellem. Det forreste, der havde vi torpedoerne og udskydningsrørene. Og i det næste rum det var kommandotårnet eller kommandorummet. Og så kom motorrummet. Og så et luftakkumulatorrum, hvor vi havde alle vore luftflasker.

Tegning af Dykkeren. (Søværnets Undervands- og Fjernkendingsskole/UFS)

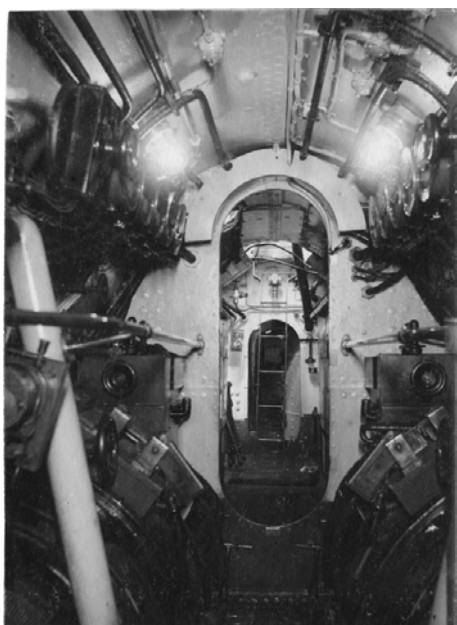
Hvad bestilte De om bord i Dykkeren?

Jeg var første maskinmester der.

Det var noget helt nyt?

Ja, det var det, men vi lærte det jo grundigt først, før vi kom ud at sejle med den.

Hvad var det for maskiner?

Det var kun elektromaskineri, der. Et meget stort et akkumulatorbatteri. Det var lige så stort som Gothersgades EMPR. [Hvad præcis dette er, ved jeg ikke, SN]

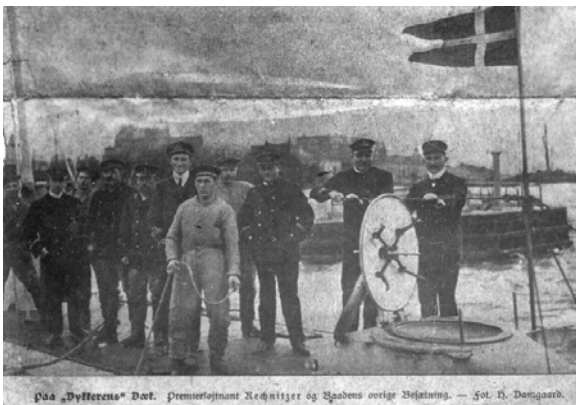
Der kan man se. Altså Deres gamle teorier om dampmaskiner og den slags ting, de måtte først fejes til side?

Dykkeren maskinrum. Bag dette luftakkumulatorrummet. (Orlogsmuseet).

Ja, ja, også fuldstændig. Men undervandsbåde er jo næsten et maskineri helt igennem, så det - motorerne - det var i virkeligheden det mindste af det.

De var med andre ord medlem i den første undervandsbådsbesætning i Danmark?

Næh, det var jeg ikke. Det her var jo i 1916. At vi sejlede ned. Men fra 1912 sejlede jeg med dem.

Dykkerens besætning fotograferet før Første Verdenskrig. Yderst til højre stor daværende løjtnant Rechnitzer. (5. Eskadre)

Der er noget særligt ved stemningen om bord i en undervandsbåd. Alle er der i bogstaveligste forstand dér i samme båd.

Ja. Dér er vi lige stillede. For når man sejler som maskinmand sejlede i en torpedobåd, så var man ligeså godt nede under dækket, som i en undervandsbåd, og det er låset af og vi kan

ikke komme op og vi skal sejle med blændede lanterner, så er det slet ikke så morsomt. Så vil jeg hellere være i en undervandsbåd, hvor vi alle sammen er på lige fod.

Der er ingen officersafdeling, og der er ikke nogen afdeling for menige?

Nej, dårligt nok. Vi må opholde os imellem hinanden, men det giver også det bedste forhold.

Ja. Men det der var den direkte anledning til den store medalje, der ligger der? Medaljen for Ædel Daab.

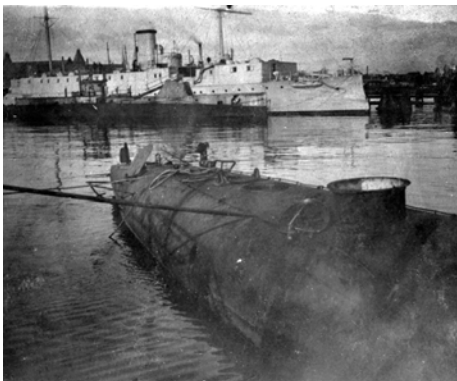
Ja. Båden var jo ude på øvelse en dag. Og var lige neddykket. Vi dykkede klokken et og ti minutter over, så blev vi påsejlet af en norsk damper. [Ifølge den efterfølgende Havarirapport skete kollisionen kl. 14.00].

I neddykket tilstand?

Ja. Vi lå nede på bunden, men der er jo kun 9½ meter vand, så vi var ikke så langt nede, men vi var nede ved bunden. Og så sejlede damperne – vi lå i sejlløbet – og da damperen [dampskibet var det norske S/S VESLA] kom der, så ramte den os ved lugen agten for tårnet. Den almindelige nedgangsloge.

Vil det sige at I inden i båden kunne se den norske båds stævn skære sig igennem?

Nej, nej. Den kom ikke så langt ind. Der blev ikke direkte hul i selve båden på anden måde end at hængslerne knækkede af, så hele lugen tog vand. Båden ville løbe fuld i løbet af mellem 1½ og to minutter.

Dykkerens agterdæk fotograferet på Holmen efter kollisionen. Den tomme lugkekarm ses tydeligt. I baggrunden logiskibet Hekla og den britiske ubåd E.13. (5. Eskadre).

Ja, så skete der jo det at vi måtte jo lukke vandtæt, så vidt muligt for vandet væltede ind til os i samme øjeblik som vi mærkede påsejlingen. Og båden blev liggende med en 25 graders slagside. Det var jo et godt bevis på, at den lå på bunden. Den kunne ikke selv rejse sig igen. Så prøvede vi – jeg prøvede at slippe faldkølen. Det er to halvdele af en blykøl, der sidder på hver sin side af en

stålkøl nede under bunden af båden. Og de kan udløses ved et håndtag oppe fra motorrummet. Men det kunne ikke lade sig gøre denne gang, fordi båden lå med faldkølen nede i sandbunden. På den ene side – den side, der vendte nedad. Og den side, der vendte opad der kunne halvdelen jo heller ikke falde fra. Så det kunne ikke lade sig gøre. Så prøvede vi på at lukke vandtæt. Der var en fyrbøder, sammen med mig, inde i motorrummet, og han prøvede på at lukke døren ind til luftakkumulatorrummet, men han kunne ikke få den lukket. Der sejlede en ledning fra en håndlampe – en elektrisk ledning – imellem...

I klemme?

Ja, og når han fik den væk med den ene hånd, så kom der hjørnet af ærmet af en stortrøje med lommer ud over det hele i klemme, og da han kun havde to hænder, så kunne vi ikke få det væk, det hele. Der var ikke plads til en til kom hen til døren.

Så sagde jeg at "jeg kan heller ikke slippe den her" – det var faldkølen, som jeg stod og arbejdede med, "gå så ind i kommandorummet", sagde jeg til ham. Så gik han derind og jeg brød strømmen på strømtavlen, og så tog jeg en akkumulatorlygte, der var derinde, og gik derind også. Der stod jeg i vand til midt op på livet, på det tidspunkt.

Så løb der jo noget vand med, dengang jeg gik derind, men vi lukkede jo så hurtigt som muligt, men ligegodt var lasten – lasten var godt en ½ meter høj – den var fuld af vand. Så det vi om bord kalder dørken – altså gulvet – det var træplader, de sejlede der, så man gik nede på selve batteriet. Da jeg havde støvlerne fulde af vand var det en ubehagelig elektrisk fornemmelse, men det gjorde jo ikke så meget i det øjeblik.

Nej, der var større interesser på spild.

Så kom chefen – de havde alle sammen taget fat på deres redningsapparater – de, der havde kunnet få nogen, men de to fyrbøder og jeg, vi kunne ingen – vi vidst at vi ikke kunne få nogen, for de var ødelagte af vand med det samme. Vi havde tolv apparater med, og vi var ni mennesker om bord, så det skulle jo være nok, men de seks af apparaterne var blevet ødelagte ved at der var kommet vand i Kali-patronerne. Så de to fyrbøder og jeg, vi havde ikke nogen apparat.

Ubådseskadren begyndte allerede i 1912 at udstyre ubådsbesætningerne med Dräger-veste. De indeholdt ilt til mellem 30 og 60 minutter, og fungerede ved, at man åndede ind og ud gennem et mundstykke, hvor den farlige kultveilte blev fjernet fra udåndingsluften gennem en kalipatron. Bag patronen sad en ilttank, der indeholdt ilt under ca. 180 atmosfæres tryk. Ubåds-gasten skulle selv sørge for at lukke ilten ud af tanken, og kom de til at give for meget tryk, skete det, at mundstykke simpelthen fløj ud af gæstens mund. Kom saltvand derved i forbindelse med kalipatronen, blev Dräger-vesten giftig, og kunne ikke benyttes igen, før den var blevet rensat. Her ses besætningsmedlemmer fra Bellona iført de vigtige veste omkring 1920.

Vil det sige heller ikke noget håb om at blive reddet?

Najh, det er så meget at sige, fordi det spekulerede vi ikke i så tidligt. Det var lige først i... Der kom en fyrbøder – Frederiksen hed han – og ville have en vest – et redningsapparat. Så sagde jeg "find et, så skal de få det".

"Jeg vil have en vest", sagde han.

"Ja, men gå forud, så skal de nok få en vest". Så gik han.

Der var chefen ved at spænde sit apparat på.

Så siger han. "Spænd det her spænde".

"Ja", siger jeg. Så spændte jeg det.

Så siger jeg, "hvor meget vand har vi over?"

Ja, så gik underbådsmanden [Janus Sørensen] op i tårnet og så efter, og han mente, der var en meter vand over tårnet.

Så siger jeg "Jeg vil gerne se det". Så gik jeg op og kiggede – der var sådan ruder i tårnet, så man kunne se skråt op til vandoverfladen.

Så siger jeg "jeg tror nu nok at der er mere, men det er lige meget. Det kan lade sig gøre".

Efter Dykkerens forlis har der været nogen debat om hvorvidt chefen, S. A. Christensen, havde tænkt sig at forlade ubåden sammen med første hold, eller om han ville være blevet i tårnet og tømt det for vand, så resten af besætningen kunne komme ud den vej. Mens N. Christensen her beretter at S. A. Christensen ville op med første hold, fastholdt underbådsmand Janus Sørensen frem til sin dødsdag at det var chefens agt at blive i tårnet og hjælpe resten af Dykkerens besætning ud. (5. Eskadre)

"Hvad for noget?", siger han så, chefen.

Så siger jeg: "At gå den vej op".

Ja, så begyndte han at gå den vej op. Så siger jeg "vil chefen op nu?"

"Ja"

"Nu med det første hold?", siger jeg. Det var meningen vi skulle deles i hold.

"Ja"

"Jamen de der ingen redningsapparat havde, de skulle gerne op først."

Så siger underbådsmanden: "Så afgiver jeg mit apparat". Han stod deroppe den gang.

Så tog jeg imod det, og så siger jeg "Så tager jeg det, men vent nu lidt for de to fyrbøder, de har ingen".

Så kom... der jeg så gik ind i torpedorummet, hvor resten var, så kom han farende og tog apparatet fra mig. Så sagde jeg: "De må godt have det, men De kan også komme op nu".

Ja, så ville han det.

"Ja, men det er uden apparat", sagde jeg, og så tager jeg apparatet igen.

Så gik han og så den anden fyrbøder også derop. I tårnet. Så lige før jeg lukkede den underste luge, så siger jeg til dem.

"Jeg vil sige jer nu engang, at de, der ingen redningsapparater har, de skal op først."

Så blev chefen stående neden for neden og de andre gik højere op i tårnet.

Så forsvandt jeg ind i torpedorummet også. Til de fire, der var derinde. Så gik der jo nogen tid, så så vi vandet vælte ned i gennem bunden af tårnet. Det var pakningen, der har ikke været helt tæt, så det kunne drive igennem. Men så kunne vi også forstå, at de havde lukket tårnlugen op, men de havde ikke lukket igen. Og der havde jeg sagt til chefen at han skulle lukke lugen igen, og så signalere ned til os.

Det gjorde de altså ikke, så vi kunne jo dårligt gå samme vej. Fordi vi ikke vidste og der var sket. Så talte vi lidt om det og de ville jo gerne op, at vi skulle gå samme vej op igennem tårnet, så siger jeg: "De kan vi også godt, men så må enten maskinist Mejldahl eller jeg gå forrest og den anden gå bagerst."

For hvis man skal gå forrest – for det kan godt være, at der sidder nogen af de andre oppe i tårnet og er kommet noget til og ikke er kommet derfra. Dem skal vi jo have til side først.

Ja, så bad de mig om at gå først.

"Det skal jeg nok", sagde jeg, "men hvis jeg selv må bestemme tiden, så venter vi lidt endnu".

Og så sagde de, at det måtte jeg selvfølgelig bestemme, hvornår vi skulle gå.

Så sagde jeg: "men så sætter vi os til ro igen, og snakker lidt om det".

Tunddykker i dragt af cirka samme udseende som den Juel-Brockdorff benyttede i 1916. Dragen vejede ca. 70 kilo. (Orlogsmuseet).

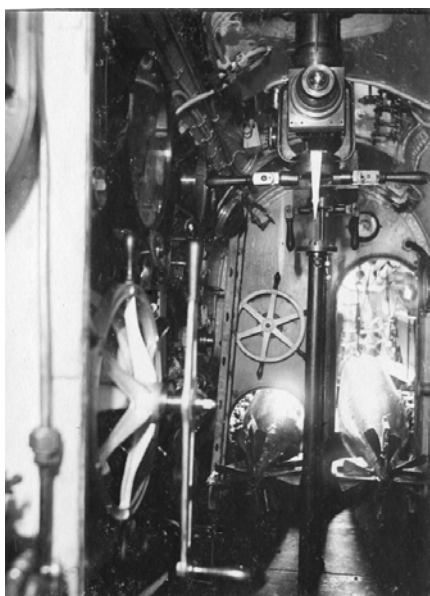
Nu var der kun gået en halv times tid efter påsejlingen. Da kunne vi høre at der kom en dykker ned. Det var kaptajn Juel-Brockdorff. Han var ude i et vagtskib, dér lige i nærheden af hvor vi var blevet påsejlet. Og der sejlede ledsagerbåden hen og meldte det. Så tog han et dykkerapparat på og gik ned og signalerede til os. Vi kunne høre at han spurgte om kommandorummet. Så sagde vi torpedorummet. Vi gik ud fra han ville vide hvor vi var. Og der var en af matroserne. Det var ham, der var med for første gang. Han havde været signalgast i

Herluf Trolle, og jeg lavede lidt vrøvl til at begynde med, dengang chefen og underbådsmanden, de ville gå op. Det var de eneste, der havde lært at signalere. Jeg kunne nok, men jeg havde lært det ved frivilligt at gå hen på radioskolen.

Så fik jeg ham til at afgive signaler, for han var ked af det. Han skulle forsøge sin gamle mor, og når nu han druknede, så havde hun ingen. Så siger jeg: "Hvem siger de gør det?", "Ja, det her kommer vi da ikke godt fra"

"Det gør vi jo nok" svarede jeg. Så tog jeg en skråtobak op, og så fik vi en skråtobak, og så gik det igen. Vi havde jo vores drikkevandsbehold dér. I det rum. Det var også meget rart. Ja, der var vist ikke andre end mig, der var særlig tørstig, men jeg havde brugt munden så meget, og derved at kloggassen havde ødelagt stemmebåndet, delvist, sagde lægen bagefter. Men der kunne ikke gøres noget ved det. Det var hver gang når jeg taler meget, så bliver jeg hæs. Men det generer ellers ikke. Nå, men så satte vi os til ro, og så varede det ikke så længe før vi kunne høre, at de signalerede fra en anden båd. Det var ledsagerbåden. Der gik en bådsmand Boil[navnet er stavet ud fra dets fonetiske lyd] nede i bunden af den og med en hammer på skibssiden og spurgte til os. "Hvor mange vi var?" Vi sagde "vi er fem. I torpedorummet". "Hvor mange er i live" sagde de. "Fem". "Hvem er ikke i live", spurgte de så.

Så svarede vi at chefen, underbådsmanden og de to fyrbøder var gået op igennem tårnet, så dem vidste vi ikke noget om. Men da de havde fået ordet chefen, og de andre tre var kommet op, og reddet af en redningsbåd deroppe. Så regnet de jo med at chefen var død. Det var han også, men vi vidste det bare ikke.

Nå, så slog vi os til ro igen og talte sammen engang i mellem.

Et kig fra Kommandorummet ind i torpedorummet. (Orlogsmuseet).

Om hvad?

Vi spurgte hvor længe det ville vare, og det fik vi aldrig svar på. Og så spurgte de til hvordan vi havde det, og vi havde det stadig godt, selvfølgelig. Men der gik ligegodt seks timer før vi fik frisk luft. Der er i ethvert rum i en sådan undervandsbåde - der er en studs – man kan komme til oppe på dækket og spænde en luftslange på og pumpe

luft ned. Men det varede seks timer før dykkeren kunne få fat på denne her studs. Det var tømmermanden. Nu blæste det noget, og der var noget strøm, så det var ikke let af finde.

Den tredje gang da han gik ned, sagde kaptajn Rechnitzer – han var jo chef for undervandsbådene – sagde han at "nu må de se at finde det, for de kan ikke blive ved at holde det ud". Så fandt han det og så kom der luft, og det gjorde godt. Men det var lidt koldt. Nu var jeg den eneste, der var våd, men – og jeg var våd op til bæltestedet – men jeg sad med benene i vand og vandet blev lunket efterhånden af batteriets kortslutning, så kom der samtidig en giftig røg op, så vi måtte tage vores indåndingsapparater i munden og ånde lidt for at rense luften. Vi kunne se, når vi skulle havde disse her iltåndingsapparater i.

Kunne vi se på hinanden at vi blev kortåndede. Vi mærkede egentligt ikke noget selv, men de blev kortåndede og søvnige. Men det var forbi dengang vi fik frisk luft ned. Men kold var den.

Så sagde vi igen, ja vi sludrede om så det ene, så det andet og til klokken den var halv tolv om aftenen, så fik de lugen lukket op. Da havde de fået båden hævet til en halv meter nær vandoverfladen, og højere kunne de ikke løfte den. Ja, Svitzer løftede den op med deres dampspil, men de kunne ikke få den højere op. Så lukkede de lugen op og havde lagt nogle barriere omkring – fendere, tovværk – så vandet ikke - så der var en hul selv om der løb vand ned, og så gik vi op der og kom om bord i *Kattegat*.

Og De var reddet...

Ja, så siger kaptajn Rechnitzer det første "Gudskelov dér er de Andersen". Jeg var den sidste, der kom op. Så er vi her alle sammen.

"Hvordan vidste de at chefen var død?"

"Er han død?"

"Ja, det sagde de selv til os."

Næh, så har I ikke ventet til vi fik givet rigtig besked. Det havde de heller ikke.

Se nu sad de fem mænd dernede i den sunkne båd...

Ja...

Og på et vist tidspunkt igennem de mange timer vidste de ikke om de ville overleve...

Næh...

Hvordan reagerer mænd så i en sådan situation?

Ja, jeg kan huske at jeg sad og ærgrede mig over at jeg havde købt en ny uniform om sommeren. Den havde kostet 160 kr. og de kunne have været sparet...